

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ

УДК 303.101

А.Г. Котенок

*к.е.н., доц. кафедри політичної економії
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»*

ДІАЛЕКТИЧНА ПРИРОДА КООРДИНАЦІЇ ЕЛЕМЕНТІВ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ПАРАДИГМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

A. G. Kotenok Andrii,

*PhD, Associate Professor, State higher establishment
«Kyiv National Economics University named after Vadym Hetman»*

DIALECTICAL NATURE OF COORDINATION OF ECONOMIC ELEMENTS OF PARADIGM IN THE MODERN ECONOMIC THEORY

Анотація. Статтю присвячено науково-конструктивному обґрунтуванню теоретико-методологічних положень аспектів функціонування механізму координації економічної системи та проявлено його діалектичної природи. Сформовано авторський підхід до розкриття сутності механізму координації. Визначено його основні змістові характеристики.

Annotation. The article is dedicated to the scientific-structural grounds of theoretical-methodological aspects of functioning of the coordinating mechanism of the economic system and its manifestations dialectical nature. The author has formed his own approach to highlight the nature of coordination mechanism. He has defined the basic characteristics of the mechanism.

Ключові слова: механізм координації економічної системи, відносини координації, трансформаційна економіка, координаційні процеси, економічні інтереси, економічна політика.

Keywords: mechanism of the economic system coordination, coordination relations, transformation economy, coordination process, economic interests, economic policy.

Визначення проблеми і її зв'язок із важливими науковими завданнями. За своєю природою взаємодія між економічними суб'єктами та структурними елементами економічної системи пов'язана з реалізацією економічних інтересів. У процесі своєї діяльності економічні суб'єкти взаємно координують власні та суспільні цілі, обирають супероптимальні засоби та методи дій, що обумовлює існування різних механізмів координації, які відрізняються характером, формами та напрямками. Рациональне функціонування та пропорційний розвиток економічної системи, а особливо в трансформаційний період, забезпечується механізмом координації.

Механізм координації є досить складним і багатограним як і будь-яке економічне явище. На підтвердження цього свідчить множинність теоретичних

підходів до визначення сутності механізму координації. Для розгляду природи виникнення та розвитку даної категорії, на нашу думку, необхідно провести аналіз у такій послідовності. По-перше, визначити взаємозв'язки зі спорідненими до механізму координації категоріями, такими як: «господарський механізм» і «механізм управління економікою». По-друге, проаналізувати співвідношення зазначених механізмів. Саме це дозволить нам визначити місце «механізму координації» в системі категорії економічної науки. По-третє, провести ретроспективне дослідження становлення сутності «механізму координації».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні проблеми координаційної архітектури різних соціально-економічних формацій досліджували представники багатьох економічних шкіл, зокрема, Дж. Кейнс, Ф. Кене, К. Маркс, А. Маршалл, А. Пігу, Д. Рікардо, А. Сміт та інші.

Теоретичним і методологічним аспектам ринкового механізму координації присвятили наукові праці Л. Бальцерович, Я. Корнаї, В. Ойкен, Д. Старк, Дж. Стігліц, Л. Тевено, Ф. Хайск.

Інституціональні аспекти взаємодії елементів механізму координації вивчали представники інституціоналізму А. Берлі, Дж. Б'юкенен, Т. Веблен, Дж. Гелбрейт, Р. Коуз, У. Мінз, У. Мітчелл, Д. Норт, Ф. Перру, О. Уільямсон.

Серед представників радянської, а пізніше постсоціалістичної політичної економії, які досліджували фундаментальні теоретико-прикладні аспекти механізму координації в контексті господарського механізму, відзначимо Л. Абалкіна, О. Бузгаліна, П. Буніча, Р. Євстігнєєва, Л. Євстігнєєву, А. Колганова, В. Мавріщева, П. Медведєва, Ю. Осіпова.

Фундаментальним і прикладним проблемам удосконалення механізму координації економіки України присвятили наукові розвідки вітчизняні вчені А. Амоша, Ю. Бажал, О. Беляєв, В. Геєць, О. Гош, Б. Кваснюк, В. Лановий, А. Покритан, Ю. Пахомов, О. Розинка, А. Чухно. Різні аспекти функціонування механізму координації на теоретико-методологічному та прикладному рівнях розглядали українські автори А. Алексєєв, О. Білик, І. Галиця, Ф. Зинов'єв, В. Нестеренко, В. Паламарчук, В. Стахівський, В. Черняк, А. Шегда, Ю. Ященко та інші.

Постановка завдання. Метою статті є науково-конструктивне обґрунтування теоретико-методологічних положень стосовно діалектичної природи змісту, принципів функціонування механізму координації економічної системи, що забезпечує оптимальне узгодження економічних інтересів в умовах ринкової трансформації економіки України.

Результати дослідження. Розглядаючи господарський механізм з точки зору узгодження господарської діяльності, його важливо досліджувати перш за все як спосіб координації економічних інтересів. Роль даного механізму, як ступеня реалізації своїх функцій, полягає у погодженні та узгодженні економічних інтересів, що в свою чергу споріднює його з механізмом координації. Така роль господарського механізму спрямована на забезпечення функціонування та всебічного розвитку економічної системи. Зазначимо, що категорія «господарський механізм» знайшла широке відображення у вітчизняній економічній науці у

другій половині XX ст., а саму у працях академіка РАН Л. Абалкіна, російського професора Ю. Осіпова та інших.

Сутність господарського механізму головним чином полягає у забезпеченні реалізації організаційно-економічних відносин. Одним з видів даних відносин є відносини з приводу управління економікою. Відносини управління являють собою відносини, які виникають між людьми в процесі забезпечення їх узгодженої взаємодії. Такі відносини відображають організаційні зв'язки між суб'єктом і об'єктом управління. Реалізація таких відносин вимагає існування особливого механізму управління економікою. Його сутність полягає у існуванні певної сукупності елементів, яка забезпечує здійснення процесу управління, та зв'язок між ними. Відзначимо, що сам процес управління є сукупністю управлінських дій, які забезпечують досягнення поставлених цілей через цілеспрямований вплив на людей та економічні об'єкти.

Згідно базових положень теорії управління відносини координації є складовою частиною відносин управління. Їх зміст полягає у впорядкуванні процесу взаємодії різних елементів економічної системи, через узгодження економічних інтересів. Таким чином, механізм координації, серцевиною якого є економічні відносини узгодження економічних інтересів, виступає однією з основних рушійних сил розвитку економічної системи, яка реалізується через певний спосіб її організації для забезпечення та підтримки взаємодії між окремими її елементами з метою досягнення більшої узгодженості.

У процесі дослідження існуючих методологічних підходів до визначення співвідношення між категоріями «механізм управління» та «механізм координації» нами виявлено, що їхня сукупність є неоднорідною. Для поглибленої систематизації було виділено дві групи за ознакою субординації категорій.

До першої групи правомірно віднести підходи, які ототожнюють поняття «механізм координації» з поняттям «управління». За такої методологічної позиції категорія «управління» трактується як поняття більш широке, ніж координація. Під управлінням розуміють цілеспрямовану дію на будь-який керований об'єкт. Отже, поняття «управління» — складна категорія, яка виступає як категорія системи. Якщо ж «механізм управління» застосовувати до такого об'єкту, як економіка, то в принципі його можна ототожнювати з поняттям «механізм координації», бо управляти економікою, не використовуючи всі структурні елементи останнього (планування, економічні важелі та стимули, організаційні структури), неможливо. Наші висновки спираються на дослідження Л. Абалкіна, Н. Алтухова [1, 3].

Друга група характеризується підходами, у яких механізм координації розглядається як поняття ширше, ніж механізм управління. По відношенню до категорії «управління» форми організації економіки виступають як його об'єкти, тобто знаходяться за межами управління. Проте вони є складовою частиною механізму координації, оскільки через їх вдосконалення суспільство впливає на розвиток і раціональне використання факторів виробництва.

Отже, категорії «господарський механізм», «механізм управління», «механізм координації» характеризують різні грані одного економічного явища — узго-

дження економічних інтересів. На нашу думку, між ними існує певна підпорядкованість. Відмітимо, що категорія «господарський механізм» є більш ширшою, оскільки організаційно-економічні відносини, які розкривають його сутність включають у себе відносини управління. У свою чергу «механізм координації» є більш конкретним поняттям, ніж «механізм управління». З певною умовністю можна погодитись, що такі поняття, як механізм координації, господарювання, управління, регулювання — поняття однопорядкові, хоча між ними є й відмінності, але вони не принципові, коли йдеться про істотні характеристики [5, с. 124]. Зазначимо, що механізм управління спрямований, передовсім, на узгодження дій, а господарський механізм і механізм координації — економічних інтересів. Виявлені міжкатегоріальні зв'язки дозволяють нам розкрити сутність механізму координації. Для цього, на нашу думку, є доцільним проведення ретроспективного аналізу категорій, споріднених з предметним полем дослідження.

Перші дослідження механізму координації присутні в роботах у одного із засновників класичної політичної економії А. Сміта [24, с. 5]. Зауважимо, що він не вживав безпосередньо термін «механізм координації», але вказував на одну з його форм, описуючи координовані, поступові дії в процесах виробництва.

Наприкінці 19 ст. термін «координація» використовується для характеристики ефективних узгоджених дій на підприємстві [24, с. 5—6]. З початку 20-го століття розуміння механізму координації було розповсюджене з первинної ланки на всю економічну систему та стало використовуватись для пошуку та прийняття узгодженої дії в її межах.

У процесі дослідження сформованих протягом 20-го століття методологічних підходів до визначення сутності, змісту та форм прояву механізму координації, нами виявлено, що їх сукупність є неоднорідною. Для поглибленої систематизації було виділено дві групи за ознакою типу організації економічної системи. Згідно одного з них механізм координації досліджується через аналіз категорії «спосіб виробництва», такий розгляд є характерним для досліджень у рамках командно-адміністративної системи. За іншим підходом — це явище описується за допомогою категорії «ринковий механізм».

Перші дослідження сутності механізму координації через категорію «спосіб виробництва» здійснювались К. Марксом [16]. Вони базувались на результатах аналізу капіталістичного способу виробництва. У своїх працях К. Маркс використовував поняття економічного механізму для характеристики відносин координації, які виникають у процесі руху капіталу і проявляються на поверхні суспільства, у взаємовпливі різних форм капіталу в умовах конкуренції.

Іманентні капіталістичному способу виробництва відносини координації К. Маркс розкривав крізь призму результатів аналізу внутрішньогалузевої і міжгалузевої конкуренції, процесів переливу капіталів, формування ринкової вартості і ціни виробництва, розподілу доданої вартості між різними групами власників економічних ресурсів. Тому з позиції прихильників даної концепції викристалізовується спосіб, за допомогою якого реалізуються на практиці економічні закони капіталізму, економічно реалізується капіталістична власність на засоби виробництва [23, с. 10].

У даному контексті широкого розповсюдження набув методологічний підхід, який виходив з позиції, що механізм координації у самому загальному вигляді являє собою спосіб організації суспільного виробництва з властивими йому формами і методами, економічними стимулами і правовими нормами. Відтак розуміння сутності механізму координації базувалось на таких передумовах: спосіб виробництва — це діалектична єдність продуктивних сил та економічних відносин, а продуктивні сили є змістом способу виробництва і економічні відносини, відповідно, — його формою.

У подальших дослідженнях механізму координації як економічної категорії головною методологічною передумовою слугувало виділення в системі економічних відносин двох підсистем: соціально-економічних і організаційно-економічних відносин. Кожна з них у свою чергу характеризувалась складною внутрішньою структурою [7]. Перша — соціально-економічна — є відносинами власності (привласнення). Що ж стосується організаційно-економічних відносин, то вони, згідно даної концепції, виникають і розвиваються в процесі суспільного поділу праці. В їх складі виділялись такі групи: конкретні форми організації виробництва, господарські зв'язки між ланками суспільного поділу праці і відносини управління ними, а ширше — відносини господарювання. Зазначені організаційно-економічні відносини і утворюють зміст категорії «механізм координації» [6].

Отже, характеризуючи зміст механізму координації і його місце в способі виробництва, дослідники — прихильники марксової концепції виділяли в структурі механізму «відносини господарювання як конкретний вираз економічних відносин, включаючи форми організації суспільного виробництва, які безпосередньо пов'язані з продуктивними силами, а також політико-правові форми» [12, с. 7—10].

Таким чином, механізм координації розглядається як складне і багатопланове утворення, що є невід'ємним атрибутом, підсистемою способу виробництва.

Один з відомих дослідників проблем механізму господарювання командно-адміністративної економіки академік РАН Л. Абалкін, розвиваючи дану концепцію, визначає відносини координації як «підсистему виробничих відносин», що охоплює «зовнішній (поверхневий) шар виробничих відносин, розташований у сфері конкретних господарських дій і зв'язків», інтегруючи при цьому «не лише базисні відносини, а й певні елементи продуктивних сил і надбудови» [2, с. 53]. Він розрізняє в системі виробничих відносин дві підсистеми: привласнення і господарювання, яким відповідають соціально-виробничі та організаційно-виробничі відносини. Враховуючи зазначений характер взаємозв'язку організаційно-економічних відносин з продуктивними силами, надбудовою і відносинами власності, можна сформулювати зміст механізму координації як організаційно-економічної системи, тобто системи багатопланової, багатоаспектної та такої, що виходить за рамки економічних відносин.

Зауважимо, що підхід Л. Абалкіна правомірно розглядати дещо звуженим. Так, на нашу думку, до складу відносин координації слід включати і специфічні відносини, які мають місце при взаємодії продуктивних сил та економічних

відносин, а також при взаємодії базису і надбудови. Відносини, які складаються при взаємодії організаційно-технічних і організаційно-економічних відносин, несуть елементи продуктивних сил і економічних відносин. Отже, включення цієї групи до складу механізму координації припускає наявність у ньому певних елементів продуктивних сил, представлених у формі організаційно-технічних відносин. Виділимо, що концептуально важливим є положення про те, що при традиційній трактовці взаємодії базису і надбудови організаційно-технічні і організаційно-економічні відносин можуть бути повністю включені в механізм координації.

Український дослідник проблем механізму господарювання професор О. Беляєв, який поглибив марксистську концепцію, вказує на те, що організаційно-економічні відносини — це та сфера економічних відносин, в якій відбувається взаємопроникнення об'єктивного і суб'єктивного. Кожна категорія організаційно-економічних відносин — це єдність об'єктивних і суб'єктивних моментів. За способом свого виразу організаційно-економічні відносини представляються сукупністю організаційно-економічних форм господарювання [4, с. 12]. Так, базуючись на засадах методологічного підходу професора О. Беляєва, можна стверджувати, що діалектична єдність організаційно-економічних відносин, форм їх існування і є механізмом координації, тобто механізмом функціонування економічних відносин координації. Організаційно-економічні відносини складають зміст механізму координації, а сукупність організаційно-економічних структур — форму його існування в реальному економічному житті. Місце механізму координації в системі економічних відносин згідно даного методологічного підходу подано на рис. 1.

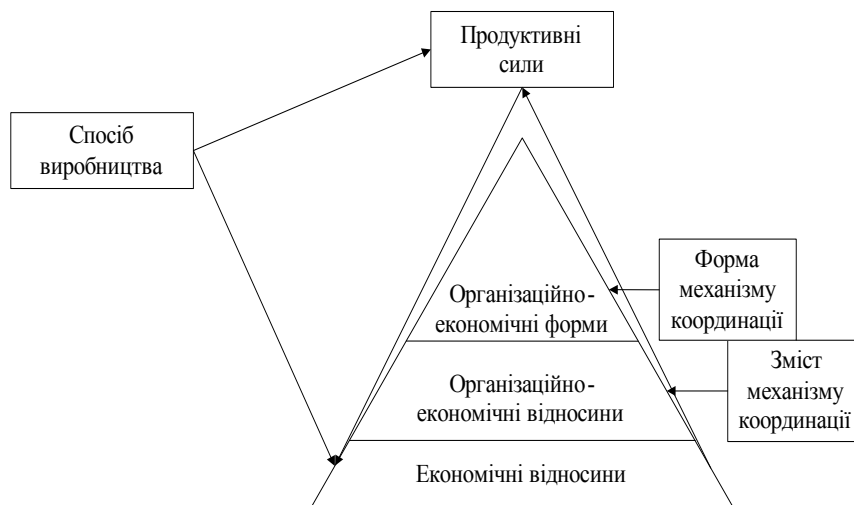

Рис. 1. Місце механізму координації в системі економічних відносин

В основі такого підходу знаходиться діалектичне уявлення про взаємозв'язані парні категорії: суть — явище, зміст — форма. Останнє зумовлює підхід до

механізму координації, з одного боку, як до відносин господарювання (організаційно-економічних відносин), які здійснюються в конкретних господарських формах (організаційно-економічних), взятих у цілому, тобто в єдності, з іншого ж — як до складової економічних відносин (організаційно-економічні відносини) і елементу економічної структури (організаційно-економічні форми).

Таким чином, за даним підходом, враховуються відмінності цих двох сторін механізму координації. Виходячи з такої трактовки, загальна економічна структура суспільства може бути представлена таким чином (рис. 2).

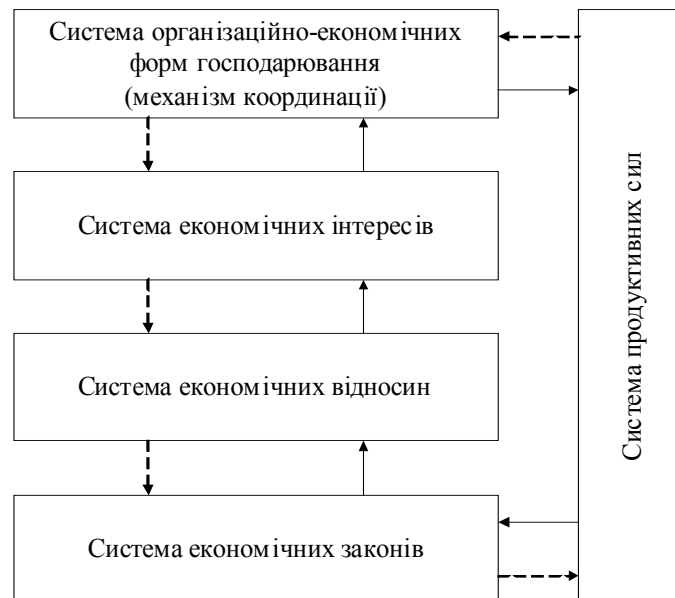

Рис. 2. Графічне уявлення економічної структури суспільства

Серед фахівців, які досліджують проблеми державно-монополістичного господарювання, загальновизнаним є визначення механізму координації як системи типових для певного способу виробництва форм, методів, важелів, інструментів дії на економіку, на процес відтворення на базі властивих йому економічних законів і відповідно до правових норм суспільства [19, с. 19]. Білоруські вчені В. Мавріщев і Г. Онопрієнко, абсолютизуючи прагматизм трактовки сутності механізму господарювання, роблять наголос на тому, що даний механізм — це сукупність різних форм і методів господарювання, яка використовується суб'єктом (органом) управління для свідомої, цілеспрямованої дії на економіку з метою всебічної її інтенсифікації і підвищення ефективності [13, с. 8]. Відзначимо, що з таких позицій можна ототожнювати механізм координації з механізмом управління економікою.

Російські вчені Л. Євстігнєєва та Р. Євстігнєєв слушно вказують на те, що проблема змісту механізму координації і тенденцій його розвитку — це проблема соціально-економічної специфіки технічного прогресу і розвитку продук-

тивних сил, наразі, це ще й проблема факторів виробництва, економічних відносин і механізму координації всередині економічної системи. Особливої уваги заслуговує їх концептуальний підхід до розгляду механізму координації в ракурсі розширеного відтворення. Аналізуючи внутрішню конструкцію економічної системи, вони обґрунтовують об'єктивну необхідність існування механізму координації. Усвідомлення такої об'єктивної необхідності окреслює межі категоріального апарату дослідження механізму координації та виступає базисом для виокремлення в ньому суттєвого та несуттєвого, об'єктивного та суб'єктивного [8, с. 7].

Формуючи власний підхід до розгляду сутності господарського механізму, російський учений П. Буніч починає його з категорій «потреби», «інтереси», «стимули», «умови та фактори виробництва», а також «сукупність економічних відносин» [6, с. 51]. Використання такого методологічного підходу дозволяє нам визначити сутність відносин координації у двох аспектах: по-перше, як потенційно можливі економічні відносини разом з адекватними їм надбудованими формами, що забезпечують якнайкращий вплив економічних відносин на динаміку факторів виробництва; по-друге, як категорію, що відображає міру і ступінь використання суспільством своїх можливостей, які не можуть повністю охопити весь потенціал, але в змозі асимптотично наблизитися до нього.

Дослідник відносин обміну В. Стахівський відзначає, що механізм координації — це система конкретних економічних форм і законодавчих актів, які відображають зміст економічних відносин і їх законів і виступають організаційно-правовою основою господарювання [21, с. 107—108]. Інакше кажучи, можна стверджувати, що система економічних відносин і їх законів являє собою сукупність абстракцій економічних категорій і процесів, то відносини координації. Звідси, механізм координації є відображенням, проявом цих абстракцій у конкретних економічних формах, принципах і нормах організації економічного життя суспільства, які закріплюються державними законами. Без такого правового оформлення жодні економічні взаємовідносини не здійснюватимуться, оскільки не матимуть сили юридичного закону, обов'язкового до виконання.

Прибічник попереднього напрямку український учений-економіст В. Черняк характеризує механізм господарювання з позицій координації таким чином: «За допомогою господарського механізму здійснюється «стиковка» базису і надбудови. Крізь нього проходять лінії взаємодії економіки і право, економіки і політики... Господарське право — форма існування господарського механізму» [10]. Отже, можемо зробити висновок, що норми господарського права в механізмі координації виступають як провідна компонента. Цей теоретичний висновок, на наш погляд, цілком підтверджений економічною практикою.

Один з представників теорії господарського механізму російський професор Ю. Осіпов розробив концепцію, здатну поєднати досліджень економічної системи і відносин координації. Це досягається через одночасний розгляд економічної організації, що ототожнюється з економічним порядком, та системою власності. Зазначимо, що тотожність понять економічної організації та економічного порядку, на яку спирається Ю. Осіпов, ґрунтується на основних положеннях загальної теорії порядку, яка була сформульована свого часу В. Ойкеном

[18]. Більш того, теорія економічного порядку стала продовженням формаційного підходу К. Маркса. Використання вказаного підходу дало можливість Ю. Осіпову сформулювати такий узагальнений висновок: «Економічна система представляє собою адекватну єдність продуктивних сил, з одного боку, та системи власності й механізму координації, з іншого» [20, с. 9, 45].

На основі результатів ретроспективного дослідження підходів, за яким механізм координації визначається через спосіб виробництва, нами сформовано такі узагальнення.

Механізм координації підпорядковується дії об'єктивних економічних законів; у межах сфери функціонування механізму координації наявне поєднання об'єктивного і суб'єктивного; існування органічного зв'язку форм і методів господарювання з глибинними закономірностями; наявність тісного зв'язку механізму координації з відносинами власності; присутність відносин власності безпосередньо в системі механізму координації, а також на їх визначальну роль; існування різних механізмів координації в різних економічних системах. До недоліків вказаного підходу необхідно, перш за все, віднести відсутність розгляду механізму координації, по-перше, як особливої суспільної системи, що має свої власні внутрішні закономірності, зовнішні зв'язки і залежності, по-друге, як системи активно організаційної, тобто як до власне механізму і механізму що діє, по-третє, як системи не просто економічної, а саме координаційної, такою, що виконує особливу функцію узгодження економічних інтересів.

Трактування механізму координації через спосіб виробництва нечітко визначають сферу функціонування механізму координації, його місце в системі суспільного виробництва, співвідношення механізму із економічною системою. Твердження, що механізм координації знаходиться на стику базису і надбудови або те, що він включає елементи базису і надбудови, далеко не є аксіоматичним. Такого роду визначення мають, на нашу думку, швидше декларативний характер.

Сумнівним, на нашу думку, є включення до складу механізму координації як продуктивних сил, так і безпосередньо пов'язаних з ними форм організації суспільного виробництва (що виникають з приводу спеціалізації, кооперації і комбінування виробництва). Той факт, що продуктивні сили і безпосередні форми їх організації виступають об'єктом, засобом і навіть основою економічної організації, ще не дає підстав вважати їх безпосередніми елементами самого механізму координації. У той же час у наведених визначеннях механізм координації розглядається фактично у відриві від продуктивного процесу, від процесу з'єднання різних форм продуктивних сил і їх спільного, узгодженого функціонування.

В дослідженнях у рамках такого підходу не відзеркалено того, що механізм координації є, перш за все, певний устрій суспільства, така система, в якій присутні не тільки відносини, форми і методи діяльності, але і самі дійові особи — економічні суб'єкти, суб'єкти економічних відносин.

Залишаються до кінця нез'ясованою специфіка господарських відносин, їх відмінність від відносин власності: адже господарські відносини не менш соціальні, ніж відносини власності, а відносини власності так само організаційні, як і

господарські відносини. Не встановлено «місце» господарських відносин у системі економічних відносин суспільства. Допускається і ототожнення господарських відносин з відносинами власності, економічних суб'єктів з суб'єктами власності.

Проведена оцінка низки поширених концептуальних підходів дозволяє, на наш погляд, намітити деякі методологічні засадні орієнтири для подальшого розкриття сутності, змісту і форм прояву механізму координації:

- усвідомлювати механізм координації як специфічну організаційну соціально-виробничу систему, яка реалізовує особливу, а саме господарську функцію, що відображає певний устрій суспільства, та має специфічні внутрішні закономірності, зовнішні зв'язки і залежності;

- визначати механізм координації невідривно від типу економічної системи;

- розглядати механізм координації як систему, що безпосередньо бере участь у суспільному продуктивному процесі, забезпечує поєднання і функціонування продуктивних сил суспільства;

- розкривати взаємозв'язок механізму координації з власністю, не виокремлюючи їх і не змішуючи;

- аналізувати сферу механізму координації, виходячи із змістових складових і функції самого механізму;

- підходити до механізму координації спочатку як до цілого, а потім вже як до його складових частин (елементів);

- виділяти у складі механізму дійових осіб, що є носіями, господарських відносин, вершителями організаційного господарського процесу, тобто господарюючих суб'єктів;

- виявляти властиві механізму закономірності і суперечності, зовнішні залежності;

- встановлювати і описувати зміст механізму, використовуючи для цього адекватні економічні категорії.

Сформовані нами орієнтири дають імпульс до подальших розвідок щодо пізнання механізму координації. Однак, на цьому етапі дослідження залишились нез'ясованими методологічні підходи до розгляду сутності, змісту та форм прояву відносин координації, що описуються через ринковий механізм. Аналіз цих підходів дозволить уточнити його значення. При цьому слід зауважити, що ринковий механізм діє опосередковано на загальнонаціональному рівні, де діяльність спрямована на реалізацію головного суспільного економічного інтересу — підвищення добробуту населення.

В економічній науці визначення ринкового механізму були досить різними. Наведемо деякі з них, що стали хрестоматійними. Так, англійський учений У. Джевонс у XIX ст. трактував ринковий механізм як механізм поєднання людей, що вступають у ділові відносини і укладають угоди з приводу певного товару [9, с. 165]. Австрійський економіст Ф. Хайек у XX ст. визначає ринковий механізм як складний передавальний пристрій, що дозволяє з великою ефективною використовувати інформацію безлічі індивідуальних агентів [22]. Так, сучасні теоретики та практики дещо спрощують це уявлення. Е. Петра визначає

дану категорію як механізм, що об'єднує пропозицію і попит на певний товар. К. Макконнелл і С. Брю трактують його як механізм, який зводить разом продавців і покупців окремих товарів і послуг [14, 15].

Велике розмаїття визначень ринкового механізму цілком виправдане, оскільки кожне з них розкриває одну певну грань, що визначається з позицій конкретної економічної науки (маркетингу, мікро-, макроекономіки), цього багатогранного явища, що іменується ринковою економікою, а всі разом показують цей феномен у всій його складності і багатогранності.

Зазначені та інші подібні визначення, на нашу думку, можна узагальнити таким чином. Ринковий механізм — це механізм взаємозв'язку і взаємодії основних елементів ринку: попиту, пропозиції, ціни, конкуренції і основних економічних законів ринку. Ці елементи є найважливішими параметрами ринку, на які орієнтуються у міру своїх можливостей виробники і споживачі у своїй економічній діяльності. Це, іншими словами, стрижень ринкових відносин, ядро ринку.

Ринковий механізм діє на основі економічних законів: закону попиту та пропозиції, рівноважної ціни, конкуренції, закону граничної корисності, закону вартості тощо. Відзначимо, що ринковий механізм можна розуміти як примусовий механізм, оскільки він змушує підприємців, які прагнуть до максимізації прибутку — діяти врешті-решт задля задоволення потреб споживачів [17].

Дія цього механізму заснована на природному бажанні людини підвищити рівень свого добробуту. Тому запорукою реалізації ринкового механізму є свобода виробників і споживачів. Чим повнішою є така свобода, тим ефективніше функціонує механізм саморегулювання ринкової економіки. Істотна особливість ринкового механізму, полягає у тому, що кожний його елемент тісно пов'язаний з ціною, котра виступає основним інструментом, що діє на попит, пропозицію і конкуренцію. Ціни координують рішення виробників і споживачів на ринку. Вищі ціни призводять до зменшення споживання і стимулюють виробництво. Нижчі ціни стимулюють споживання і знеохочують виробництво. Ціни є так званим балансовим колесом у ринковому механізмі.

Проте, як свідчить історичний досвід і практика, ринковий механізм не здатен забезпечити стабільне економічне зростання. Ще більшу неспроможність ринковий механізм виявляє у межах світової системи господарства, світового ринку, де необхідно здійснювати регулювання світогосподарських зв'язків (торгівлі, валютних відносин тощо).

Тому, з плином часу, як відомо, провідну роль в економіці стала відігравати держава, яка за допомогою державних методів впливу «допомагає» ринковому механізму подолати негативні явища та навіть кризи. Зазначимо, що дія ринкового механізму на загальнонаціональному рівні є опосередкованою і не має значного впливу. Навіть на рівні підприємства, особливо, як що ці підприємства є великими корпораціями, вплив його буде незначним. Таке твердження доводиться тим фактом, що на сучасному етапі розвитку економічної системи головним економічним інтересом, який виступає загальним спонукальним мотивом до діяльності, виступає інтерес підвищення добробуту населення.

Нового розуміння сутності відносинам координації надала теорія ігор, яка почала активно розвиватися у 60-х роках минулого століття. Зокрема Т. Шелінг визначав механізм координації як обопільне об'єднання дій, тобто один за одним. На той час такий підхід став центральним.

Трансформаційні процеси наприкінці XX ст. сприяли актуалізації досліджень економічних відносин координації. Відомий економіст Я. Корнаї визначає механізм координації як підсистему суспільної системи [11]. За таким підходом механізм координації узгоджує діяльність залучених у суспільну систему осіб і організацій. Скрізь, де існують відносини між двома і більше людьми або організаціями, їх діяльність вимагає певної форми координації.

Висновки та напрямки подальших досліджень. Отже, виходячи з проведеного аналізу методологічних підходів, ми дійшли до таких висновків. По-перше, механізм координації являє собою спосіб організації суспільного виробництва з властивими йому формами і методами, економічними стимулами і правовими нормами. По-друге, механізм координації — це механізм обопільної або послідовної взаємодії основних елементів ринку: попиту, пропозиції, ціни, конкуренції і економічних законів.

Узагальнюючи зазначене про механізм координації можна погодитись лише з тим, що він є складовою системи організації суспільного виробництва. Але зупинитися на такому визначенні ми не можемо, оскільки, по-перше, є принаймні не одна система організації суспільного виробництва, по-друге, подібною системою є перш за все економічна система — найбільш об'ємна і складна з соціально-організаційних систем, що виділяються економічною наукою.

Виходячи із сформульованої вище теоретико-методологічної передумови, розкриття сутності механізму координації має відбуватись через виявлення його специфіки як системи організації, а також через розгляд самого механізму координації разом та у взаємодії з економічною структурою суспільства.

Підсумовуючи зазначене можна зробити такий висновок: механізм координації — це сукупність функціонально взаємопов'язаних елементів, яка організовує економічну систему у певний спосіб через реалізацію економічних відносин, спрямованих на узгодження економічних інтересів. Даний механізм є рушійною силою розвитку економічної системи, забезпечуючи узгодженість її елементів, що знаходиться у органічній взаємодії з адекватними їм надбудованими формами. Отже, таким чином, механізм координації охоплює не лише первинні та вторинні, а й прямі і зворотні економічні зв'язки та процеси.

Література

1. *Абалкин Л.И.* Избранные труды: в 4х т. / [сост. Грибанова О.М.] — М.: ОАО «НПО «Экономика», 2000. — (Новый тип экономического мышления). Т. 2. — 2000. — 911 с.

2. Абалкин Л.И. Собственность, хозяйственный механизм, производительные силы / Л.И. Абалкин // Экономическая наука современной России. — 2000. — № 5. — С. 52—53.
3. Алтухова Н.В. Хозяйственный механизм управления экономикой / Н.В. Алтухова. — Саратов: СПИ, 1992. — 44 с.
4. Беляев А.А. Механизм хозяйствования: сущность и формы проявления / А.А. Беляев — К.: Выща шк., 1990. — 147 с.
5. Беляев О.О. Системно-економічна трансформація: теорія та практика здійснення в Україні / О.О. Беляев. — К.: КНЕУ, 2006. — 176 с.
6. Бунич П.Г. Хозяйственный механизм развитого социализма: сущность, структура, проблемы и перспективы / П.Г. Бунич. — М.: Наука, 1980. — 264 с.
7. Гош О.П. Політична економія капіталізму і післясоціалістичного перехідного суспільства / О.П. Гош, С.І. Дорогунцов. — К.: Оріяни, 2014. — 560 с.
8. Евстигнеева Л.П. Социалистический хозяйственный механизм: закономерности развития / Л.П. Евстигнеева, Р.Н. Евстигнеев. — М.: Наука, 1981. — 302 с.
9. Зазимко А.З. Політична економія / А.З. Зазимко. — К.: КНЕУ, 2005. — 358 с.
10. Знаменский Г.Л. Хозяйственный механизм и право / Г.Л. Знаменский. — К.: Наук. думка, 1988. — 160 с.
11. Корнаи Я. Социалистическая система. Политическая экономия коммунизма / Я. Корнаи; [пер. с англ.]. — М.: НП «Журнал Вопросы экономики», 2000. — 672 с.
12. Львов Д.С. Экономическая теория и хозяйственная практика / Д.С. Львов // Экономическая наука современной России. — 2016. — № 5. — С. 6—13.
13. Маврищев В.С. Хозяйственный механизм на путях перестройки / В.С. Маврищев, Г.К. Оноприенко. — Мн.: Беларусь, 1989. — 128 с.
14. Макконнелл К.Р. Мікроекономіка / К.Р. Макконнелл, С.Л. Брю; [пер. з англ.]. — Львів: Просвіта, 1999. — 649 с.
15. Макконнелл К.Р. Экономикс: Принципы, проблемы и политика: [в 2-х т.] / К.Р. Макконнелл, С.Л. Брю; [пер. с англ. С.В. Чепраков и др.]. — [11-е изд.] — М.: Республика, 1992. — Т. 1. — 1992. — 399 с.
16. Маркс К. Сочинения: [в 50 т.] / К. Маркс, Ф., Энгельс; [пер. с нем.]. — [2-е изд.]. — М.: Государственное издательство политической литературы, 1958. — Т. 12. — 1958. — 879 с.
17. Маршалл А. Принципы экономической науки: [в 3-х т.] / А. Маршалл ; [пер. с англ.]. — М.: Прогресс-Универс, 1993. — Т. 2. — 1993. — 310 с.
18. Ойкен В. Основы национальной экономики / В. Ойкен; [пер. с нем.]. — М.: Экономика, 2016. — 349 с.
19. Осипов Ю.М. Основы теории хозяйственного механизма / Ю.М. Осипов — М.: Изд-во МГУ, 1994. — 92 с.
20. Осипов Ю.М. Хозяйственный механизм государственно-монополистического капитализма / Ю.М. Осипов. — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1987. — 392 с.
21. Стахівський В.І. Обмін у суспільному виробництві / В.І. Стахівський. — К.: КНЕУ, 2004. — 182 с.
22. Хайек Ф.А. Дорога к рабству / Ф.А. Хайек [пер. с англ. Н.Я. Петракова]. — М.: «Экономика», 1992. — 176 с.
23. Хозяйственный механизм на современном этапе / [под ред. П.Г. Бунича]. — М.: Экономика, 1980. — 232 с.
24. Klein, Daniel B. Coordination in the History of Economics / D.B. Klein // The Independent Review: A Journal of Political Economy. — 2005. — №10(1). — P. 5—37.

Reference

1. Abalkin L.I. Izbrannyye trudy: v 4h t. / [sost. Gribanova O.M.] — M.: OAO «NPO «Ekonomika», 2000. — .— (Novyy tip ekonomicheskogo myishleniya). T. 2. — 2000. — 911 s.

2. *Abalkin L.I.* Sobstvennost, hozyaystvennyiy mehanizm, proizvoditelnyie silyi / L.I. Abalkin // *Ekonomicheskaya nauka sovremennoy Rossii.* — 2000. — # 5. — S. 52-53.
3. *Altuhova N.V.* Hozyaystvennyiy mehanizm upravleniya ekonomikoy / N.V. Altuhova. — Saratov: SPI, 1992. — 44 s.
4. *Belyaev A.A.* Mehanizm hozyaystvovaniya: suschnost i formy proyavleniya / A.A. Belyaev. — K.: Vyischa shk., 1990. — 147 s.
5. *Bieliiaev O.O.* Systemno-ekonomichna transformatsiia: teoriia ta praktyka zdiisnennia v Ukraini / O.O. Bieliiaev. — K.: KNEU, 2006. — 176 s.
6. *Bunich P.G.* Hozyaystvennyiy mehanizm razvitogo sotsializma: suschnost, struktura, problemy i perspektivy / P.G. Bunich. — M.: Nauka, 1980. — 264 s.
7. *Hosh O.P.* Politychna ekonomiiia kapitalizmu i pisljasotsialistychnoho perekhidnoho suspilstva / O.P. Hosh, S.I. Dorohuntsov. — K.: Oriiany, 2014. — 560 s.
8. *Evstigneeva L.P.* Sotsialisticheskyy hozyaystvennyiy mehanizm: zakonomernosti razvitiya / L.P. Evstigneeva, R.N. Evstigneev. — M.: Nauka, 1981. — 302 s.
9. *Zazymko A.Z.* Politychna ekonomiiia / A.Z. Zazymko — K.: KNEU, 2005. — 358 s.
10. *Znamenskiy G.L.* Hozyaystvennyiy mehanizm i pravo / G.L. Znamenskiy. — K.: Nauk. dumka, 1988. — 160 s.
11. *Kornai Ya.* Sotsialisticheskaya sistema. Politicheskaya ekonomiya kommunizma / Ya. Kornai; [per. s angl.]. — M.: NP «Zhurnal Voprosy ekonomiki», 2000. — 672 s.
12. *Lvov D.S.* Ekonomicheskaya teoriya i hozyaystvennaya praktika / D.S. Lvov // *Ekonomicheskaya nauka sovremennoy Rossii.* — 2016. — # 5. — S. 6–13.
13. *Mavrishev V.S.* Hozyaystvennyiy mehanizm na putyah perestroyki / V.S. Mavrishev, G.K. Onoprienko. — Mn.: Belarus, 1989. — 128 s.
14. *Makkonnell K.R.* Mikroekonomika / K.R. Makkonnell, S.L. Briu; [per. z anhl.]. — Lviv: Prosvita, 1999. — 649 s.
15. *Makkonnell K.R.* Ekonomiks: Printsipy, problemy i politika: [v 2-h t.] / K.R. Makkonnell, S.L. Bryu; [per. s angl. S.V. Cheprakov i dr.]. — [11-e izd.] — M.: Respublika, 1992. — T. 1. — 1992. — 399 s.
16. *Marks K.* Sochineniya: [v 50 t.] / K. Marks, F., Engels; [per. s nem.]. — [2-e izd.]. — M.: Gosudarstvennoe izdatelstvo politicheskoy literatury, 1958. — T. 12. — 1958. — 879 s.
17. *Marshall A.* Printsipy ekonomicheskoy nauki: [v 3-h t.] / A. Marshall ; [per. s angl.]. — M.: Progress-Univers, 1993. — T. 2. — 1993. — 310 s.
18. *Oyken V.* Osnovy natsionalnoy ekonomiki / V. Oyken; [per. s nem.]. — M.: Ekonomika, 2016. — 349 s.
19. *Osipov Yu.M.* Osnovy teorii hozyaystvennogo mehanizma / Yu.M. Osipov. — M.: Izd-vo MGU, 1994. — 92 s.
20. *Osipov Yu.M.* Hozyaystvennyiy mehanizm gosudarstvenno-monopolisticheskogo kapitalizma / Yu.M. Osipov. — M.: Izd-vo Mosk. un-ta, 1987. — 392 s.
21. *Stakhivskiy V.I.* Obmin u suspilnomu vyrobnytstvi / V.I. Stakhivskiy. — K.: KNEU, 2004. — 182 s.
22. *Hayek F.A.* Doroga k rabstvu / F.A. Hayek [per. s angl. N.Ya. Petrakova]. — M.: «Ekonomika», 1992. — 176 s.
23. Hozyaystvennyiy mehanizm na sovremennom etape / [pod red. P.G. Bunicha]. — M.: Ekonomika, 1980. — 232 s.
24. *Klein, Daniel B.* Coordination in the History of Economics / D.B. Klein // *The Independent Review: A Journal of Political Economy.* — 2005. — №10(1). — P. 5–37.